

TEKNO-EKOLOJİZM VE AFET VE GÖÇ YÖNETİMİ*

Hayriye ERBAŞ**

Öz

Her ne kadar ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile ilgili gibi görünse de afetlerin öncesi, oluş anı ve sonrası süreçlere ilişkin uygulamalar özünde insana ve doğaya/çevreye verilen değerle ilişkili olarak biçimlenmektedir. Günümüzde bütün dünyada uygulanan makro-ekonomik politikalar insan ve doğa sömürsünü derinleştirerek sermayenin önünü açarken afet riskini de arttırmaktadır. Bu anlamda riskin açığa çıkması ve açığa çıkan riskin afete dönüşmesi toplumsaldır. Doğal, kaçınılmaz olarak görülen afetlerin sonuçlarının en az zararlı yaşanmasını sağlama ancak ve ancak doğa ve insan yaşamına değer verilen bir ortamda mümkündür. Bu anlamda istendiğinde bilim ve teknolojinin uygun biçimde kullanımı aracılığı ile risklerin ortaya çıkış olasılığı azaltılırken, afetlerin insana ve bir bütün olarak çevreye olumsuz etkileri en aza indirilebilmektedir. Bu yazıda bilim ve teknolojinin nasıl ve ne amaçla kullanıldığına bağlı olarak risklerin arttırılabileceği ya da azaltılabileceği düşünülmekte ve bunun da “tekno-ekolojizm” olarak adlandırılacak bir toplum tasarımı ile gerçekleştirilebileceği ileri sürülmektedir.

Bir deprem ülkesi olarak insanın ve doğanın değerinin hiçe sayılarak gereken kurumsal önlem ve yapılanmaların olmaması ya da işletil(e)memesi, işyerlerinde, işletmelerde gereken iş güvenliği önlemlerinin alınmaması ve alınması için gereken denetimlerin olmaması ya da eksik olması afetleri felakete dönüştürebilmektedir. Ülkemizde her türden afet sonuçları itibarı ile sıklıkla “kader” ya da “kaza” olarak nitelendirilmektedir. Sel, deprem, maden göçüğü, heyelan, yangın gibi afetler çoğu zaman ihmaller nedeni ile büyük felaketlere

* Bu makale 11-12 Ağustos tarihinde Hatay Sivil ve Sosyal Platformlar Birliği (HSPB) tarafından düzenlenen Cumhuriyetin 100. Yılında Deprem ve Hatay Toplantısı'nın Bilimin Işığında Deprem ve Hatay Gerçeği oturumunda gerçekleştirilen “Afet ve Göç Yönetimi ve Politikaları İçin Bir Öneri: Tekno-Ekolojik Afet Yönetimi” başlıklı konuşma; 7 Mart 2023 tarihinde 9. Köy Gündem’de gerçekleştirilen “ZORUNLU Göç: Askıya Alınmış Yaşamlar” ve 26 Temmuz 2023 tarihinde Anadolu Ajansı, 24 Saat Gazetesi’nde gerçekleştirilen “Mekânsal Yoğunlaşma” konulu söyleşilerden oluşturulmuştur.

** Emekli Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi hayriyeerbash@gmail.com; ORCID: 0000-0002-7511-9386

Makale Gönderim Tarihi: 30/03/2025, Makale Kabul Tarihi: 13/05/2025

dönüşerek toplumsal acılarla sonlanmakta ve sonrasında sadece onu yaşayanların acısı olarak kalıp toplumsal bellekten silinmektedir. Her ne kadar bireysel düzlemde alınacak önlemler önemli olsa da süreci asıl belirleyen yapısal düzlemdir. Bu anlamda afet önlemleri, kurumsal işleyişlerin kısa vadeli ve belli bir kesimin çıkarlarını öne çıkaran bir anlayıştan çok; bilim ve teknolojiye dayanan ve hem insanın hem de bir bütün olarak doğanın/çevrenin değerinin gözetilerek geleceğini önemseyen uzun vadeli etkili bir planlama gerektirmektedir. Bu yazıda 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş ve 20 Şubat Hatay depremleri sonrasında yaşananlar üzerinden bir afet ve göç yönetimi önerisi geliştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Risk, Afet, Deprem, Deprem ve Göç, Afet Yönetimi, Tekno-Ekolojizm

Techno-Ecologism and Disaster and Migration Management

Abstract

Although it seems to be related to the development level of countries, the practices related to the stages before, during, and after disasters are essentially shaped according to the value and meaning given to humans and nature/environment. Today, macroeconomic policies implemented all over the world deepen the exploitation of humans and nature, paving the way for capital while increasing the risk of disaster. In this sense, the emergence of risk and the natural, inevitable disaster turning catastrophic is social. Ensuring that the consequences of disasters are experienced with the least damage is possible only in an environment where nature and human life are valued. In this sense, when desired, the possibility of risks occurring is reduced through the appropriate use of science and technology, while the negative effects of disasters on humans and the environment as a whole can be minimized. Here, it is thought that risks can increase or decrease depending on how and for what purpose science and technology are used, and it is suggested that this can be achieved through a society design that can be called “techno-ecologism”.

In an earthquake country, the lack of necessary institutional preventions and structures that would utilize science and technology in accordance to ensuring the safety and wellbeing of people and nature, the lack of necessary occupational safety preventions in workplaces and businesses, and the inadequacy of the necessary inspections can turn risk into disasters. In our country, all kinds of disasters that sometimes reach catastrophic levels are often described as “fate” or “accident”. Disasters end with social pain, then are erased from social memory and the pain is only remembered by the people who experienced them. Although the safety measures to be taken on an individual level are important, the process is really determined at the structural level. In this sense, disaster preventions require long-term effective planning based on science and technology, considering the future of both people and nature/environment as a whole, rather than an understanding that prioritizes the short-term interests of institutional operations and the interests of a certain segment of people. In this article, an attempt has been made to develop a disaster and migration management proposal based on the events following the February 6, 2023 Kahramanmaraş and February 20 Hatay centered earthquakes.

Keywords: Risk, Disaster, Earthquake, Earthquake and Migration, Disaster Management, Techno-Ecologism

Giriş

Yüzyılın felaketi olarak nitelenen 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Pazarcık ve Elbistan ilçesi merkezli 7.8 ve 7.5 büyüklüğündeki ve 20 Şubat 2023 tarihli Hatay Defne ilçesi merkezli 6.4 büyüklüğündeki depremlerden 16 milyon kişi etkilenmiş ve 50.000'den fazla kişi yaşamını yitirmiştir. Özellikle Kahramanmaraş, Adıyaman, Malatya ve Hatay'da büyük kayıplar ve yıkımlar olmuş, ekonomik faaliyetler tamamen durmuş ve toplumsal yaşam altüst olmuştur. Bu depremlerden insanı etkileyen ve yaralayan en önemli şey ise, ilk iki gün bölgeye hatta örneğin Adıyaman'a üç gün boyunca yardım ve kurtarma çalışmalarının ulaştırılmamış ve deprem bölgesindeki insanların adeta kaderlerine terk edilmiş olmasıdır. Üstelik iletişimin çok kolaylaştığı günümüzde böylesi bir durumun yaşanmış olması daha da düşündürücüdür. Bu yazıda öncelikle doğal olayların neden felakete dönüştüğünün tarihsel ve bütüncül bir sorgulaması yapılacaktır. Bu sorgulama doğal olarak kabul edilen bir afetin hangi koşullarda felakete dönüşmeyebileceği sorusundan hareketle yapılacaktır.

Bir deprem ülkesi olduğu halde hazırlıksız biçimde böylesi bir depremin felakete dönüşmüş olması afeti yönetememe anlamına gelir. Deprem bölgesinde en temel ihtiyaçlarının karşılanamaması nedeni ile depremzedelerin hayata tutunabilmek için çevre illere ve başka illere göç etmek durumunda kalması afeti yönetememe düzeyinin ve afetin felakete dönüşmüş olmasının açık göstergesidir. Deprem ve göç birlikte ortaya çıkan süreçlerdir. Ancak depreme bağlı olarak oluşan göçün boyutu afetin yönetimi ile ilgilidir. Afetin iyi yönetilmiş olması, yani felakete dönüşmemiş olması göç eden sayısının az olması ile sonuçlanır. Ancak felakete dönüşmüş söz konusu depremler sonrasında pek çok insanın göç etmek durumunda kalmış olması nedeni ile depremden etkilenen bölge büyük oranda boşalmıştır. Bu "zorlu" ve "zorunlu göç" aslında deprem ve göç yönetimindeki başarısızlığın da göstergesidir (Erbaş, 2023a). Dolayısıyla bu yazıda ayrıca deprem sonrasında deneyimlenen göç ve sorunlarına değinilecektir.

Son olarak da depremin ve diğer afetlerin felaketle sonlanmaması için bir afet yönetim modeli ya da toplum modeli önerisinde bulunulacak ve uzun, orta ve kısa vadeli çözüm önlemlerinin neler olabileceği konularına değinilecektir.

Doğal Afetler Neden Felakete Dönüşüyor?

Afet ile felaket arasındaki ilişki önemlidir. Zira bu ilişkinin doğru kavranması ve analizi “iyileştirme” değil “gerçek çözüm” üretmeyi sağlayacaktır. Bir doğa olayı olarak depremin felakete dönüşmesi çok etmenli ve uzun zamana yayılan ve bireysel ve yapısal/toplumsal boyutları da içeren sistemsel bir süreçtir. Sıklıkla yapılan doğal afet ile insan yaratımı afet biçimindeki ayırım önemli olsa da bu ayırım, çoğu zaman doğal gibi görünen afetlerin uzun zaman diliminde büyük oranda insan yaratımı olduğu gerçeğinin üzerini örtülemektedir. Aslında “gerçek çözüm” ve bu yazıda önerilen modelin hareket noktası tam da burada gizlidir. Bu anlamda deprem bir *doğa olayıdır* ancak felakete dönüşmesi *toplumsaldır*. Yaşadığımız dönemin küresel düzlemde krizler, istikrarsızlıklar gibi her alanda felaketlerle dolu olması özelliği, insanın tarihsel yolculuğu boyunca yapıp ettiklerinin sonucudur. Özellikle Sanayi Devrimi’nden bu yana giderek artan doğa tahribatı günümüzde ekolojik yıkıma dönüşmüş çok boyutlu ve çok etmenli bir oluşumdur. Bu oluşum insan-doğa/mekân ve insan-insan ilişkileri ile biçimlenmektedir. Yaşanan felaketler bu ilişkilerin sorgulanmasını gerektirmektedir. Çünkü her geçen gün dünya daha çok felaketle karşı karşıya kalmakta ve yaşanmaz ve geleceksiz hale gelmektedir. Tüm bu sorunların esas kaynağı ise kâr ve büyümeyi ekolojik sürdürülebilirliğe önceleyen küresel kapitalizmin işleyiş biçimidir (Bookchin, 1996; Foster, 1999; Foster, 2022; Saito, 2020; Saito, 2024; Shiva, 2021). Gerçek çözüm, insanın da doğanın bir parçası olduğu ve tüm canlıların ve doğanın haklarının gözetilerek her türlü ekolojik yıkım faaliyetinin engellenebildiği bir toplum imgesi oluşturma ve yaşama geçirme ile olanaklıdır. Asıl mesele insanın insanla ve insanı doğayla yeniden uyumlu hale getirmenin yolunu bulmaktır.

Doğa olaylarının ve insan yaratımı olayların felakete dönüşmemesi ya da minimum hasarla sınırlı kalması mümkün olabilir mi? Ve bu nasıl gerçekleşebilir? Deprem için olduğu gibi diğer felaketler ve toplumsal sorunlar için de aslında aynı sorular geçerli. Deprem, AFAD tarafından (2019) “*insanın hareketsiz kabul ettiği ve güvenle ayağını bastığı toprağın da oynayacağını ve üzerinde bulunan tüm yapıların da hasar görüp, can kaybına uğrayacak şekilde yıkılabileceklerini gösteren bir doğa olayı*” biçiminde tanımlanmaktadır. Bu tanım doğru ve yerinde bir tanım gibi görünse de toprağın/yerin bu hareketlilik ve oynaklığının insanın doğa ve insan-insan ilişkileri sonucunda artık çok daha hareketli ve oynak hale geldiği gerçeğinin altı çizilmemektedir. Bu gerçeği kabul etmediğimiz sürece felaketlerin önüne geçilebilmesi mümkün olmayacaktır.

İnsan-doğa ilişkisi ve insan-insan ilişkileri mevcut ilişkiler yerine farklı değerler üzerinden yükselmiş olsaydı deprem de daha hafif yaşanabilir ve

olumsuz sonuçları hafifletilebilirdi. Zaten asrın felaketi olarak adlandırılan ve 11 ili etkileyen Kahraman Maraş ve Hatay-Defne merkezli depremle sonrası yaşananlar, “insan faktörü”nün ne denli önemli olduğunu giderek daha da görünür kılmıştır. Bu görünürlük afetin felakete dönüşmesi gerçeğini açığa çıkarırken buna bağlı olarak da toplumsal acıları daha da büyütülmektedir. Çünkü depremin etkileri yerleşim yerlerinin zemininin nasıl ve nerede olduğuna ve binaların nasıl inşa edildiğine bağlı olarak değişmektedir. Ayrıca depremin etkileri gelir grupları, toplumsal sınıf, toplumsal cinsiyet, göçmen grupları açısından da farklılıklar gösterebilmektedir. Dolayısıyla deprem hem öncesi hem anı hem de sonrası aşamalar açısından ekonomik, politik ve kültürel boyutları olan “sosyolojik” bir olgudur. Bu anlamda depremler toplumsal sorunlar sosyolojik perspektifle ele alınmalıdır. Bu ele alış hem analiz açısından hem de çözüm üretme açısından sorunun makro, orta ve mikro düzlemde ele alınmasını gerektirmektedir. Ancak yapılan mevcut çözümlemeler genellikle toplumsal/makro düzlemdeki analizlerden çok uzak kalmaktadır. Depremle ilgili çalışmaların büyük çoğunluğu daha çok depremin teknik boyutları ile ilgilidir. Depremin sosyal boyutlarını ele alan çalışmalarda ise mikro ve orta düzey analizlerin ötesine geçilememektedir. Bu anlamda afetlerin geniş bir bağlamda toplumsal düzlemde ele alınması sosyolojinin sorumluluk alanına girmektedir.

“Felaketler çağı” olarak adlandırabileceğimiz yaşadığımız dönemi insan-insan ve insan-doğa ilişkisi açısından modernizm ve modernizm eleştirisi üzerinden anlamlandırabiliriz. Rönesans ve Reform hareketlerine dayanan modernizm, en genel anlamı ile 14. yüzyılın sonları ve 15. ve 16. yüzyıllarda dinin merkezi rol oynadığı Ortaçağ’ın düşüncesi ve yaşam biçimine bir tepki olarak değerlendirilebilir. Rönesans’ın yükselişi ile birlikte, düşüncenin doğaüstü olaylar ve dinsel otoritelerden kurtulması ve akla ve bilime dayanan yaşam tarzı ve toplumsal düzenlemeler öne çıkmıştır. Rönesans ve Reform hareketleri insanın kendisini, evreni, evrendeki konumunu algılayışını ve yaşama bakışını büyük ölçüde etkilemiş ve 18. yüzyılda Aydınlanma olarak adlandırılan büyük dönüşümlere yol açmıştır. Bu nedenle geniş ve genel anlamıyla Aydınlanma, Orta Çağ’da hüküm süren dünya görüşüne karşı yeni bir dünya görüşünün ortaya çıkması ve toplumun bu görüş üzerinden temellendirilmesi olarak tanımlanabilir. Bu süreçte din ya da Tanrı merkezli toplumsal yapının ve düzenlemelerin yerini, akıl merkezli toplumsal düzenlemeler almaya başlamıştır. Bu düşünceler bilim ve teknolojiye gelişmelerin hızlanmasına olanak sağlamış ve “devrim çağı” ve “çifte devrim” olarak adlandırılan döneme damgasını vurmuştur.¹ Tarihsel oluşum

¹ Bu dönemi İngiliz Tarihçi Eric Hobsbawm eserlerinde ayrıntılı olarak ele almaktadır. Hobsbawm, ilk basımı 1962 olan *The Age Of Revolution: Europe 1789-1848* (Devrim Çağı) adlı eserinde 1789 ve 1848 yılları arasında gerçekleşen olayları (Fransız Devrimi ve Britanya’da başlayan Sanayi Devrimi)

açısından bakıldığında kapitalizmin, sanayileşmenin ve ulus devletin oluşum süreçleri aşağı yukarı aynı zaman diliminde gerçekleşmiştir. Ancak bu oluşum zamanla temellendiği değerlerden uzaklaşmış ve bu değerlere ihanet olarak değerlendirilebilecek günümüzün “akışkan”, “belirsiz” ya da “risk toplumu” olarak adlandırılan bir toplumun oluşumuna yol açmıştır. Buna bağlı olarak günümüzde ise “küreselleşme retoriğinin” gerekleri ile biçimlenen “vahşi kapitalizmin” tüm dünyada yaygınlaşmasına evrilmiştir.

İnsan-insan ilişkilerindeki sömürü ile paralel biçimde insan-doğa ilişkisindeki ekolojik yıkım günümüz kapitalizminin işleyişi ile gerçekleşmektedir. Bu yıkım adeta hem insana hem de yeryüzüne karşı verilen bir savaş niteliğindedir. Geleceği önemsemeyen, insana ve doğaya değer vermeyen ve saygı duymayan bir anlayışla her şeyi belli bir kesimin çıkarları için kullanan bir sistem söz konusudur. Bu kullanım ise her türden yasal düzenlemeyle ayarlanması ya da engelleyen mevcut yasaların delinmesi biçiminde gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla gelecek ancak ve ancak insana ve doğaya saygılı, her türden adaletsizliğe ve eşitsizliğe karşı olan bir etik anlayışla başarılabilir. Bu ahlaki gereklilik, her geçen gün önceki dönemlerden çok daha geriye gitmekte olan ve özellikle de yoksullar ve doğa için daha da yıkıcı olan felaketleri azaltmanın temelini oluşturmaktadır. Bu temel ise insana ve doğaya saygılı daha eşitlikçi ve demokratik bir topluma yönelişe kapı aralamaktadır.

Aklı, bilimi öne çıkaran modern düşünce, feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinde ilerici bir rol oynamıştır. Bilimi, aklı önemseyen ve özellikle de bilime yüklenen “kamu yararı” anlayışı ile insanın değeri, insan-doğa ilişkisi, insan-insan ilişkisi, devlet-yurttaş ilişkisine bağlı tüm süreçler ve kurumların işleyişinin bu anlayış doğrultusunda oluşturulması ve işletilmesi bir süre başarılmıştır. Ancak sonrasında “kamu yararı” yerini “bazılarının yararına” işleyecek şekilde yapılanmalara bırakmıştır. Bilimin, aklın yerini hemen pazarlanabilir, kâr sağlanabilir “makbul” teknoloji geliştirme anlayışı almıştır. İnsan ve elbette ki sermaye sahipleri, ya da sermayeyi koruyan devlet anlayışı akıllı, bilimi “araçsal akla” dönüştürmüş ve “yanlı bilim ve teknoloji” toplumsal eşitsizlikleri derinleştirirken doğa da aşırı sömürüye tabii tutulmuştur.

Ancak 1980’ler sonrasında post-modernizm ve ona eşlik eden küreselleşme retoriği/söylemi ile modernizmin yanlışlarının düzeltilmesi yani

‘Çifte Devrim’ olarak adlandırır; bu devrimlerin modern Avrupa tarihinin ve sömürgecilik ve emperyalizm bağlantıları aracılığıyla da dünya tarihinin yaratıcıları olduğu savını ileri sürer. Devrim Çağı, Hobsbawm tarafından ortaya atılan bir kavram olan “Uzun 19. yüzyıl” hakkındaki üçlemesinin de ilkidir. Üçlemenin diğer kitapları Sermaye Çağı 1848-1875 ve İmparatorluklar Çağı 1875-1914’tür. 20. Yüzyıldaki gelişmeleri ise 1914-1991 adlı kitapta anlatır.

“araçsal aklın” sorgulanması yerine modernizmin toptan reddi gündeme gelmiş; yani, modernizmin tüm olumlu değerlerine de saldırmış ve ilerleyen süreçte dünya yaşanmaz kılınmıştır. Gelineen noktada toplumsal alanların tümünde radikal değişimler gerçekleşmiştir. Çünkü toplum tasarımı ve devlet-yurttaş ilişkisindeki değişim toplumsal yaşamın tüm alanlarında yansımalarını bulmuştur. Devlet tam anlamı ile sermayenin çıkarlarını gözeten ve vatandaşa karşı tüm sorumluluklarını üzerinden atan “kayıtsız devlet” (*irrelevant state*) biçimine dönüşmüştür (Erbaş, 2009). Özellikle benimsenen makro-ekonomi politikalarına bağlı olarak uygulanan kalkınma modeli toprağın, doğal kaynakların metalaşması, madencilik ve tarımın ticarileşerek büyük ve küresel sermayenin eline geçmesi, inşaat sektörünün öne çıkması sonucunda hem insan-doğa hem de insan-insan sömürsünün küçük bir azınlık lehine derinleşmesi sonucunda afet riski artmış ve afetler felakete dönüşmüştür. Devletin küçülmesi söylemine dayandırılan özelleştirme süreçleri ve devletin “sorumluluklarını üzerinden atması süreci” ile “sanaysiz”, “tarımsız” salt inşaat/emlak ve turizm gibi belli sektörlerle işleyen bir ekonomi ortaya çıkmıştır. Bilim, akıl bireysel çıkarları gözeten bencillik, hazzıcılık üzerinden yükselen bir biçime bürünmüş ve adeta “fırsatçı” olmak kutsanır olmuş, “bireysel başarı öyküleri” toplumsal ve kamusal yarar ve değerlerin önüne geçmiştir. Bu yapısal unsurlar ve egemen düşünsel anlayışla biçimlenen bireysel değişimler de özellikle depremin felakete dönüşmesi sürecindeki bireysel etmenleri anlama açısından önemlidir. Sonuçta günümüz dünyası doğayı yok eden “kentlerin dünyasına” ve “göçmen krizi”, “gıda krizi” “iklim krizi”, “enerji krizi” gibi nerdeyse her alanda kriz ve risklerin olduğu bir felaketler dünyasına dönüşmüştür. Buna bir de COVİD-19 salgın felaketi eklendiğinde 1980’ler sonrasında egemen anlayış tarafından vaat edilen “küçük sevimli dünya” (Erbaş, 2020) “distopik” bir hal almıştır. Bauman’ın ifadesi ile “akışkan toplum”, “belirsizlikler çağı” (2007) özelliği gösteren günümüz toplumunun temel özelliği, bir toplum üyesi ve kimliğine sahip olmanın yerine bireyselliği, kimliksizliği, yersiz/yurtsuz olmayı (mekânsızlığı) koymasındır. Bu dönüşüm devlet-yurttaş arasındaki ilişkinin tamamen değişmesinin bir sonucudur. Ulrich Beck (1992) ise günümüz toplumunu “risk toplumu” olarak nitelendirilmektedir. Risk ve tehlike kavramlarını aynı anlamda kullanan Beck, risk toplumunu “modernleşme sürecinin yol açtığı tehditlerle sistematik olarak karşı karşıya kalma” biçiminde tanımlamaktadır. Ona göre bu riskler bitkilere, hayvanlara ve insanlara geriye dönüşsüz tehditler oluşturmaktadır.

Özetlersek sıklıkla doğal, teknolojik ve insan kaynaklı afet ayırımı çok da doğru değildir. Çünkü bu afetler arasında keskin ayırım yoktur ve aralarında geçişkenlik bulunmaktadır. Deprem, su baskınları, sel-taşkın sıcak ve soğuk hava dalgaları, çığ, kasırga, çölleşme, kuraklık, kıtlık, volkan püskürmeleri gibi

doğanın normal bir işlevi olarak nitelenen afetlerin ne kadar doğal olduğu tartışmalıdır. Nükleer santral kazaları, kimyasal vb. endüstriyel kazalar, uçak, demiryolu kazaları gibi teknolojik kazalarda ve ayaklanma, boykot ve grev gibi toplumsal olaylar, asit yağışları, maden çökmeleri, çöp yığılması, elektrik, su ve gaz kesintileri, ev ve bina yangınları, göç hareketleri, salgın hastalıklar gibi insan kaynaklı afetler için “insan faktörü” zaten daha da açıktır.

Afet yönetimi geliştirme açısından risk ve felaket arasındaki ayrımın altının çizilmesi önemlidir. Bu ayırmada zaman önemlidir. Felaket yaşanan bir olumsuz durumda insanların ne yaptıkları ile ilgilidir. Risk ise belirsiz bir zamanda ortaya çıkacak bir olumsuz durum için şu anda ne yapılması gerektiği ile ilgilidir. İşte tam da bu noktada riski öngörebilmek ve önlem almak afetleri yönetmenin kilit noktasıdır. Bu anlamda sosyolojinin toplumların tarihsel ve toplumsal düzlemde geniş bir bağlamda risk ve felaketleri ele alması gereklidir ve bu önemli bir toplumsal sorumluluktur. Deprem konusunda pek çok çalışma mevcuttur. Akademik tarama yapıldığında sadece Kahramanmaraş ve Hatay depremine ilişkin dört bin civarında çalışmanın olduğu görülmektedir. Ancak mevcut çalışmalar genellikle afetler konusunda betimleyici niteliktedir. Çözüm sunan çalışmalar ise nelerin yapılması gerektiği konusuna odaklıdır. Bu çalışmayı özgün kılan şey ise yapılması gerekenlerin neler olduğundan çok nelerin yapılması gerektiğini ve bunların yapılıp yapılmamasının temelini neyin oluşturduğunu; yani, toplum tasarımının hangi temeller üzerinden yükseldiğini sorgulamasıdır. Çünkü makro-ekonomik politikalar ve afet yönetimini de içeren tüm uygulamalar bu temel doğrultusunda biçimlenmektedir. Dolayısıyla afet yönetiminin işlerliği de bu sorgulamanın yapılması ve temelde yatan etmenlerin değişmesi ile olanaklıdır.

Afet Yönetimi Modelleri/ Yaklaşımları

Afet yönetimi, afetlerin etkilerini azaltmak amacıyla yönelik olarak öncesi, afet anı ve sonrasında hazırlık (*preparedness*), acil müdahale (*response*), zarar azaltma (*mitigation*) ve iyileştirme/ yeniden inşa (*recovery*) için ihtiyaç duyulan kaynakların ve faaliyetlerinin örgütlenişi ve yönetiminin tüm aşamalarını kapsayan çalışmaların bütünü olarak tanımlanmaktadır. Afet yönetimi çok disiplinli, çok aktörlü dinamik bir süreçtir ve ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği gibi aynı ülkede de zamana bağlı olarak değişim gösterebilmektedir. Afetler bilimsel olarak beklenir olsa da oluş zamanı tam olarak belirlenemeyen durumlar olduğundan her an olabilir düşüncesi ile hazırlıklı olunmayı gerektirir. Depremler için durum biraz daha farklıdır. Bilimsel olarak oluş zamanı yaklaşık olarak tahmin edilebilmektedir. Dolayısıyla afet yönetimi her an olası her türlü risk ve tehlikeye karşı her an hazırlıklı olma, zarar-risk azaltma, müdahale etme ve iyileştirme

amacıyla mevcut kaynakları örgütleyen analiz, planlama, karar alma ve değerlendirme süreçlerinin tümünü oluşturmaktadır. Bu süreçlerin etkili olması ise bilimsel bir yaklaşımla planlamayı gerektirmektedir.

Afet yönetimi genel olarak “geleneksel afet yönetimi” ve “modern afet yönetimi” olarak sınıflandırılmaktadır. Geleneksel afet yönetimi sadece afete müdahale eylemlerini içerirken modern afet yönetimi afet öncesi aşamayı içermesi nedeni ile geleneksel afet yönetimine nazaran daha kapsamlı ve etkilidir. Fuat Oktay, (TÜBİTAK Ansiklopedisi) modern afet yönetimini 1) Modern Afet Yönetimi, 2) Bütünleşik Afet Yönetimi ve 3) Toplum Tabanlı Afet Yönetimi Modeli olmak üzere üç alt afet yönetimi biçiminde sınıflandırmaktadır.

“Modern Afet Yönetimi Modeli”, afetlerde toplumların etkilenmesinin en az düzeyde olması amacıyla, can ve mal kayıplarının mümkün olduğunca önlenmesi amacıyla afet öncesinde hazırlık, afet sırasında acil müdahale ve sonrasında zarar azaltma ve iyileştirme/ yeniden inşa” evrelerini içermektedir. ² Ancak bu modelin yönetim ve örgütlenme biçiminin nasıl olacağına dair ayrıntılı bir önerisi bulunmamaktadır.

“Bütünleşik Afet Yönetimi Modeli” afet yönetiminin tüm evrelerinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve afet yönetiminin her evresinde risklerin yönetimine odaklanması ve ülkedeki tüm kaynakların koordineli olarak kullanılmasına dayalı bir modeldir. Her evrede yürütülecek çalışmalar ve bu çalışmaların sorumlularının belirlenmesi gerekmektedir. Bu modelde afet önleyici tedbirlerin alınması ve afet öncesi, sırası ve sonrası evrelerdeki faaliyetlerin kapsamlı planlanması önemsenmektedir (Oktay, TÜBİTAK Ansiklopedisi). Afet öncesi korumaya yönelik çalışmalara “risk yönetimi; afet sonrası düzeltmeye yönelik yapılan çalışmalara ise “kriz yönetimi” adı verilmektedir (Kadıoğlu, 2008, s. 2).

“Toplum Tabanlı Afet Yönetim Modeli”, afet yönetiminin yalnızca kamu kurum ve kuruluşların görevi olmadığı düşüncesine dayanan ve tüm toplumu karar alma süreçlerine dâhil ederek sorumluluk paylaşımını öngören modeldir. Dolayısıyla afetin etkilerinin önlenmesi ve azaltılması için yerel yönetimlere ve vatandaşlara sorumluluk vererek aşağıdan yukarıya bir yapılanma gerektiren bir modeldir.

Özellikle iklim krizi başta olmak üzere günümüz dünyasında yaşanan ekolojik sorunlar nedeni ile bu modellere dördüncü ve en yetkin model olarak “Ekolojik Afet Yönetimi” de eklenmeye başlanmıştır. Ekolojik Afet Yönetimi, temel önermesi, sistemlerin birbiriyle ilişkili, dinamik ve değişim halinde olduğu ve her

² https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/afet_yonetimi

 eyin diğ er her şeyle bağlantılı olduğu g r    n  benims eyen ekolojik kurama dayanır. Bu model planlama, hazırlıklı olma, müdahale ve iyileştirme unsurlarının yanı sıra hızlı müdahale ve iyileştirme aşamalarını etkileyen faktörlerin de ekolojik  er eve kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Salazar ve Beaton, 2000; Beaton ve diğ. 2008; Hall, 2016). Bu afet yönetimi modeline göre afeti planlama, hazırlıklı olma, hızlı müdahale ve iyileştirme çabaları bireysel ve ailesel, topluluk, ülke, kabile ve küresel düzlemi de kapsayacak biçimde gerçekleşir. İ  ve işyeri ile ilgili afetler için geliştirilmiş olan bu modelin tüm afetler için geçerli olabilecek daha geniş sosyolojik bir çerçeveye d n  t r l erek kullanılabileceği önerilmektedir.

Ekolojik Afet Yönetimi Modeli daha geli mi  bir model olmakla birlikte önlemlerin ne olması gerektiği ve bu önlemlerin ne türden bir toplum ve devlet-yurttaş ilişkisine dayanması gerektiği sorusunu dışarıda tutmaktadır. Bu nedenle de tekno-ekolojizm olarak adlandırdığımız toplum tasarımı ile bilim ve teknolojinin rehberliğinde daha eşitlikçi, demokratik ve doğaya saygılı bir toplum anlayışına dayanan uygulamalarla gerçek anlamda doğa ve insan s m r   n n ve buna bağlı olarak da tüm felaketlerin önlenebileceği söylenebilir (Erba  ve Erba , 2007). Bu nedenle tekno-ekolojizm bilim ve teknolojinin kullanımına karşı ütopik bir ekoloji ve her türden teknolojinin sorgusuz kullanımını savunan teknolojizmden farklı bir toplum anlayışına dayanır. Burada  nerilen afet yönetimi ise tekno-ekolojizmle uyumlu “Tekno-Ekolojik Afet Yönetim Modeli”dir. Bu anlamda bilimsel gelişmelere dayalı “afet yönetim teknolojilerinin” geliştirilmesi son derece önemlidir. Oysa günümüzde afetlerin etkisini derinle tiren ekonomik-politik yapılanmalar devam ederken yapılan, sadece afetin daha da derinle mesini engellemeye yönelik “iyileştirmeler” biçimindedir. Bu iyileştirmelere afet öncesi planlamalar da d hildir. Çünkü daha önce de değinildiği gibi “gerçek çözüm” planlamanın ve diğer tüm süreçlerin farklı bir insan-doğa ve insan-insan ilişkisi temelli bir toplum anlayışı ile olanaklıdır. Bu, ülkelerin geli mi lik düzeyi ve uygulanan kentleşme, konut, tarım vb. politikalara göre deği se de sonuçta insan-doğa ve insan-insan ilişkisini küresel düzlemde düşünmek gerekmektedir. Çünkü uzun zaman diliminde bu ilişkiler küresel olarak tüm dünyayı ve evreni etkilemekte ve biçimlendirmektedir.

Türkiye’de Afet Yönetimi ve Politikalarının Gelişimi

Ülkemizde 1999 yılında ya anmı  olan 17 Ağustos Marmara ve 12 Kasım Düzce Depremleri afet yönetimi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Deprem sonrasında konunun önemi anla ılarak depremle ilgili yasal düzenlemelerin gerekliliği noktasına gelinmiştir. Ancak konunun öneminin farkına varılmış olsa da afet yönetimi konusunda ciddi kurumsal yapılanma sürecine

ancak 2009 yılında başlanabilmiştir. Söz konusu deprem öncesinde afetler, İçişleri Bakanlığı'na bağlı Sivil Savunma Teşkilatı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Başbakanlığa bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü olmak üzere üç kurumun sorumluluğunda iken, 2009 yılında Başbakanlığa bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kurularak afet yönetimi tek kurumsal yapı altında toplanmıştır.

Bu süreçte ilk olarak 20 Aralık 2013'te İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından hazırlanan Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir. TAMP'ın sonuncu planı ise 4 Şubat 2022 tarihli, 31760 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. TAMP, Türkiye'de yaşanabilecek her tür ve ölçekteki afet ve acil durumlar için afet öncesinde, afetin hemen ardından acil müdahalede ve sonraki günlerde afet bölgesinde yapılacak hizmetlerde görev üstlenecek kamu kurumları ile özel sektör, sivil toplum kuruluşları (STK) ve gerçek kişilerin görev, yetki ve sorumluluk alanlarını ve bu bağlamda tanımlanan hizmetlerin ana sorumluları ile destek verecek kurumları belirlemek ve işlerliğini sağlamak üzere hazırlanmıştır. TAMP'ın bilişim altyapısı olan Afet Yönetimi ve Karar Destek Sistemi (AYDES) aynı dönemde uygulanmaya başlanmıştır.³

Afet riskini azaltma yönündeki düzenlemeler ise oldukça yenidir. Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP), 2022 ile 2030 yıllarını kapsayan, afet risklerini azaltmak için AFAD koordinasyonunda, Cumhurbaşkanı onayı ile 8 Temmuz 2022 tarihinde 31890 sayılı Resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş ulusal bir plandır.

“TARAP ile “afetlerin neden olabileceği fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel, psikolojik zarar ve kayıpların önlenmesi veya etkilerinin en aza indirilmesi; ayrıca dayanıklı, güvenli, hazırlıklı, sürdürülebilir, afete dirençli yaşam çevrelerin oluşturulması ve afet öncesinde hazırlanarak uygulanması gereken afet risk azaltma planlarının temel prensiplerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır...” (TMMOB, 2023, 294).

“Bu planlara rağmen 7269 Sayılı Kanunda afet sonrasında yapılacak iyileştirme çalışmalarının neler olacağı açık olarak belirtilmesine; 5902 Sayılı Kanunda afet sonrasında yeniden yapılanma ve iyileştirme planlarının

³ AYDES, Coğrafi Bilgi Sistemleri üzerine inşa edilmiş, afet ve acil durumlarda tüm kaynakları etkin bir şekilde yönetebilen, karar destek mekanizmalarına sahip web tabanlı bir uygulamadır.

hazırlanması, uygulanması ve uygulamanın izlenmesi görevi belirlenmiş olmasına rağmen; halen afet sonrası iyileştirme çalışmalarının nasıl bir yol izlenerek yapılacağına ilişkin bir yönetmelik ya da usul ve esasların belirlenmemiş olması ülkemiz için bir eksikliktir” (TMMOB, 2023, 302).

Görüldüğü gibi 2023 yılında yaşanan deprem sürecinde, 17 Ağustos 1999 yılında yaşanan deprem felaketinin hemen sonrasında deprem konusunda konunun önemi anlaşılmış ve yasal düzenlemeler yapılmış olsa da aslında uygulamada hiç de yol alınmadığı rahatlıkla görülmüştür. Dahası 2023 yılındaki müdahalede gözlemlenen koordinasyonsuzluk ve örgütsüzlüğün 1999 yılındakinden daha iyi olduğunu söylemek de oldukça zordur. Günümüzdeki kurumsal yapılaşma ve iletişim teknolojileri daha da gelişmiş olmasına rağmen 2023 yılındaki depremin 1999 yılında yaşanan depremden daha başarısız biçimde yönetilmesi, üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir konudur.

Afet ve Göç Yönetimi ve Politikaları Açısından 2023 Şubat Depremleri

Her ne kadar afet yönetimine ilişkin yasal düzenlemeler olsa da 2023 Şubat tarihinde yaşanan deprem, ülkemizde depremle ilgili riskleri azaltma konusunda uygulamaların işle(til)mediğini ve yasaların “kâğıt üzerinde” kaldığını göstermiştir. Depremin neden felakete dönüştüğü sorusu bir deprem ülkesi olarak çokça deprem deneyimi olan ülkemiz için daha da önemli olmaktadır. Üstelik bilim insanlarının ısrarlı uyarılarına rağmen depremin yaşandığı bölgede yeni konutların/binaların fay hatları üzerinde bulunması, pek çok binanın depreme uygunluk belgesinin bulunmasına rağmen çoğu binanın yıkılması konuya ilişkin yasaların işle(til)mediğini göstermektedir. Deprem sırasında ve sonrasında da afet yönetiminin başarılı olmaması nedeniyle bölgede yaşayanlar için göç kaçınılmaz olmuştur. Ayrıca başta Suriyeliler olmak üzere göçmenler, deprem bölgesinde yoğun biçimde bulunmaları (göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması) nedeniyle yeniden göç etmek durumunda kalmışlardır. Bölgede deprem öncesinde yaşanan COVID-19 salgını ve salgın sonrasında afet yönetimi sorunlarına ek olarak Ukrayna-Rusya çatışmasının derinleştiği sorunlar da eklenince depremin felakete dönüşmesi ve insanların bölgeden göç etmesi daha da kaçınılmaz olmuştur. Deprem süreci, deprem öncesi; deprem anı ve deprem sonrası aşamaları açısından aşağıdaki biçimde değerlendirebilir:

Deprem öncesi aşama açısından: Ülkemizde 1980’ler öncesinde uygulanan kentleşme ve konut politikaları nedeni ile kentlerde plansız, sağlıksız yapılaşma gerçekleşmiştir. 1980’ler sonrasında ise uygulanan ekonomi

politikaları ve özellikle 1999 depremleri sonrasında kentsel dönüşüm politikaları ile konut ekonomisi ve inşaat sektörü en “kârlı sektör” haline gelmiş dolayısıyla konut sektöründe müteahhitlerin artmasına yol açmıştır. Bu süreçte tarım arazileri ya da kentlerin çevresindeki kamu arazileri konut alanına dönüştürülmüştür. Hem merkezi hem de yerel yönetimlerce yapılan özelleştirmeler, kamu arazilerinin satışı ve konut ihaleleri önemli yapılaşma sorunlarına yol açmıştır. Bina yapımına uygun olmayan yer ve zeminlerde yüksek binalarla dikey kentleşme hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. Deprem sonrasında ise bütüncül bir perspektifle soruna bakılmadığından sıklıkla bina yapımının tüm aşamalarında doğrudan ve dolaylı devreye giren her meslekten insanlar yerine müteahhitler “günah keçisine” dönüştürülmektedir. Oysa binayı yapan müteahhit kadar planlamacı, mimar, inşaat mühendisi her aşamada denetleyenler de sorumlu ve bu işleyiş makro-ekonomik politikalarla biçimlendiğinden esas olarak bu ekonomi politikalarının özünü ve neye hizmet ettiğinin sorgulanması gerekmektedir. Ek olarak sık sık çıkartılan imar afları ile depreme dayanıklı olmayan yeni konutlar inşa edilmekte ya da depreme dayanıksız evlerde yaşamaya devam edilmektedir. İşte böylesine güvensiz konutlar depreme dayanamamış ve deprem felakete dönüşmüştür.

Deprem anı aşaması açısından: Depremler olduğunda koordinasyon eksikliği çok net biçimde görülmüştür. Arama kurtarma faaliyetleri geç başlamış ve yüzlerce insan enkaz altında can vermiştir. Öyle ki pek çok vatandaş cenazesine bile ulaşamamıştır. STK’lar ve gönüllü vatandaşlar ve yabancı ülkelerden gelen arama kurtarma ekiplerinin bölgeye gidişi ve özverili dayanışma çalışmaları resmi kurumlardan önce gerçekleşmiştir. Deprem sonrası hazırlıklar olmadığından kurtulan ve kurtarılan insanların orada yaşamaya devam edebilmesinin koşulları çok zorlaşmıştır. Ayrıca depremin ağır kış koşullarında yaşanmış olması bölgede yaşama koşullarını daha da ağırlaştırmıştır. Çünkü insanların barınabileceği kışlık çadır, konteyner ya da karavan olmadığı gibi beslenme, sağlık gibi gereksinim duyulan yaşamsal diğer zorunlu ihtiyaçları da karşılanamamıştır. Bu nedenle depremin hemen ardından insanlar göç etmek durumunda kalmıştır. Enkaz altında kalan yakınlarını bekleyenler, kırsal kesimde yaşayan ve başka bir yerde yakını olmayan yoksullar dışındaki depremzedeler göç etmek zorunda kalmış ya da daha doğru bir ifade ile göç etmek durumunda bırakılmışlardır.

Deprem sonrasında depremzedelerin diğer kentlere yerleştirilmeleri süreci başlatılmıştır. Deprem öncesinde risk azaltma çalışmaları olmadığından ne yazık ki o konuda da başarılı olunamamıştır. Kendi imkânları ile bir yere yerleşemeyen insanlar misafirhanelere, otellere ve öğrenci yurtlarına yerleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak ne misafirhaneler, ne oteller ne de yurtlar aileler için uzun süreli yaşam mekânı için uygun değildir. Öğrenci yurtlarının

depremzedelerce kullanılması amacıyla öğrencilerin yurtlardan çıkartılması ve çevrimiçi eğitime geçilmesi ise eğitim açısından verimsizliğe yol açmıştır. Depremzedeler misafirhanede ve yurttaki aile olarak yaşamının ne denli zor olduğunu ifade etmişlerdir. Oysa deprem riski iyi yönetilmiş ve gerekli hazırlıklar önceden yapılabilmiş olsaydı hem can kaybı az olacak ve hem de bu insanların çoğu bölgeyi terk etmek yerine yerinde kalmayı tercih edebilecekti. Göçle bağlantılı olarak da bölgeden insanlar özellikle Hatay'da güvenlik sorununun bulunduğunu; işyerleri ve evlerdeki eşyaların yağmalandığını aktarmaktadırlar. Dolayısıyla tarihsel ve kültürel mirasın korunması açısından bölgedeki nüfusun ve yapısının korunması son derece önemlidir. İşin ilginç yanı çok kesin bilimsel öngörülere dayanan İstanbul merkezli deprem riski için bile gereken çalışmaların yapıldığını söylemek pek mümkün değildir. Bu durumda geriye insanların yaşayacaklarını "kader" olarak değerlendirmek dışında bireysel olarak yapabilecekleri çok da bir şey kalmamaktadır.

Deprem sonrası aşama açısından: Deprem anında görülen koordinasyonsuzluk ülkemizde depreme hazırlıklı olunmadığını afet sonrası iyileştirme ve yeniden inşa planlarının nasıl hazırlanacağını usul ve esaslarının afet öncesinde belirlenmemiş olduğunu göstermiştir. Deprem sonrasında yaşanacak depremlerin yeniden böylesi bir felakete dönüşmemesi için tüm önlemlerin alınması gerekir. İmar aflarının sonlandırılması başta olmak üzere konut politikasından başlayarak ve konutla ilgili tüm aşamaların denetimlerinin işletilmesi için gerekenlerin ve ek olarak deprem olasılığı için de tüm hazırlıkların yapılması gerekir. Ancak 1999 yılındaki depremler sonrasında depreme dayanıklı binalar yapılması için yönetmelikler değiştirilmiş olsa da ne yazık ki bu değiştirme işe yaramamış ve 2023 depreminde yeni binalar da depremle çökmüştür. Ayrıca deprem bölgesinde deprem sonrasındaki faaliyetlerde 1999 depremlerindeki koordinasyondan da kötü bir performans sergilenmiştir. Oysa gelişen bilim ve teknoloji ile deprem bölgesinde 24 yıl öncesinden çok daha hızlı müdahalelerin gerçekleşmesi beklenirdi. Bu durum afet yönetimi konusundaki başarısızlığın sonucu olarak değerlendirilebilir.

Afet ve Göç İlişkisi ve Yönetimi

Afet ve krizlerin sonucunda göç hareketleri ortaya çıkmaktadır. Göçün boyutları, geçiciliği ve kalıcılığı yaşanan afetin büyüklüğü ile ilgili olsa da asıl olarak uygulanan makro-ekonomik politikaların temelindeki insan-insan ve insan-doğa ilişkisi konusundaki anlayış ile ilişkilidir. Diğer bir ifade ile yerinden olma-göç temelde insana ve doğaya verilen değer ya da değersizliği taşıyan makro-ekonomik politikalarla biçimlenen afet yönetimi ve politikasına bağlı olarak değişmektedir. İnsana ve doğaya değer vermeyen ve kâr ve rant alanına

dönüşen yapılaşma ve arazi kullanımına dayanan politikaların dorukta olduğu toplumlarda etkili bir afet yönetiminden söz edilemez, depremle ilgili olarak risk önlenemez ve depremle ortaya çıkan sorunlara çözüm üretilemez. Etkili bir afet yönetim sistemi hem deprem öncesi hem deprem sırası hem de deprem sonrası tüm aşamaların insan ve doğa yararının gözetilerek planlanmasını gerektirmektedir. Bu anlamda deprem sonrasında yaşanan kitlesel göç aslında bu planlamanın yapılmadığını göstermektedir. Deprem sonrasında insanların göç etmeden yaşadığı yerde kalması hem insan hem de doğanın değerli görülmesi ve bu doğrultuda insana ve doğaya saygılı bilim ve teknolojinin kullanılmasına dayalı planlamanın yapılmasını gerektirmektedir. Bu da tekno-ekolojizm olarak adlandırdığımız ve önerdiğimiz (Erbaş ve Erbaş, 2007) toplum anlayışı ile gerçekleşebilir. Tekno-Ekolojik Afet Yönetim Modeli ise depremle ilgili diğer sorunlar gibi göç sorunu açısından da önemli bir işlev görme potansiyeline sahiptir. Deprem öncesi yapılacaklar yani risk azaltma çabaları tam da bu yazıda ileri sürülen toplum anlayışı ve buna uygun afet yönetim modeli için öncelikli aşamadır. Bu aşamada yapılacaklar sonraki aşamalarda ortaya çıkacak sorunları azaltmak açısından önceliklidir. Bu yapıldığında göç meselesi de belli oranda çözülebilir bir sorun haline dönüşebilecektir.

Depremle birlikte ortaya çıkan en önemli sorun depremin geride bıraktığı hasarın düzeyine yani afet yönetiminin başarı düzeyine bağlı olarak deprem bölgesindeki insanların göç etmek durumunda bırakılmasıdır. Nitekim 2023 Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremler sonrasında hem bölgedeki yerleşik nüfus hem de göçmen nüfus yoğun bir göç hareketi yaşamıştır. Burada önemle vurgulanması gereken bir konu, Türkiye'nin uluslararası göç konusundaki politikaları açısından da sınıfta kalmış olmasının felaketin sonuçlarını ve düzeyini etkilemiş olmasıdır. Çünkü göç hareketleri açısından Türkiye'nin "geçiş ülkesi" konumu son yıllarda değişime uğramış ve ülkemiz aynı zamanda bir "hedef ülkesi" konumuna gelmiştir. Uluslararası Göç Örgütü'ne göre "göç yönetişimi genel olarak, göçü düzenlemeye ve göçmenleri korumaya yönelik kurumsal, yasal düzenlemeler ve uygulamaların yanı sıra, devlet düzeyinde sınır ötesi hareketlerin düzenlenmesini de kapsamaktadır" (International Organization for Migration -IOM, 2013: 36). Bu tanımlamaya göre de Türkiye göç yönetimi konusunda başarısız olmuştur. Özellikle Suriye'de ortaya çıkan çatışmalar sonrasında kitlesel göçe hazırlıksız yakalanan ülkemizde uygulanan "açık kapı politikası", deprem bölgesinde zaten zor koşullarda yaşayan göçmenlerin deprem sonrasında daha da zor durumda kalmalarına yol açmıştır.

Resmi rakamlara göre depremde 50.000 kişiden fazla insan yaşamını yitirmiş ve yaklaşık 16 milyon (15.784.390) kişi depremde etkilenmiştir⁴. Oransal olarak bu Türkiye'deki nüfusun %17,51'ine karşılık gelmektedir. Depremde etkilenen bu nüfus deprem bölgesinde yaşayan geçici koruma ve ikamet izinli uluslararası göçmenleri de içermektedir. Türkiye'deki tüm geçici koruma (yaklaşık 3.5 milyon) ve ikamet izinli uluslararası göçmenlerin (4.855.671 kişi) %36,48'i depremde etkilenen bölgede yaşamaktadır. Bu oran Suriyeliler için (1.738.035 kişi) yaklaşık %50'dir (Sağiroğlu ve diğ. 2023, s. 2). Türkiye'nin iç göç politikaları ve tarım politikaları konusundaki başarısızlığı depremin etkilerini olumsuz yönde etkilerken bu son depremde uygulanan yanlış uluslararası göç politikaları, hem zaten pek çok sorun yaşayan göçmenlerin hem de bölgedeki "yerleşik" insanların da süreci daha zor yaşamalarında etkili olmuştur. Türkiye'nin ülkeye kitlesel göç eden Suriyelilerden önce kapsayıcı bir dış göç politikası bulunmamaktaydı. Bilindiği gibi 4 Nisan 2013 tarihinde 6458 sayılı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, kurulmuştur. Yasanın çıkarılmasından bir yıl sonra yani 2014 yılında ise "Göç İdaresi Genel Müdürlüğü" göç konusunda faaliyette bulunmaya başlamıştır. Dolayısıyla Türkiye'de göç politikaları konusunda ciddi kurumsal yapılanmalar yoğun biçimde başlayan ve özellikle de 2023 yılında oluşan büyük deprem bölgesine gelen Suriyelilerle birlikte başlamıştır. 11 Ekim 2021 yılında ise "Göç İdaresi Genel Müdürlüğü"nün adı "Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı" ve genellikle kullanılan kısa adıyla "Göç İdaresi Başkanlığı" olarak değiştirilmiştir.

"Cumhurbaşkanı Erdoğan 6 Mart 2023 tarihli Cumhurbaşkanlığı kabine toplantısının ardından hâlihazırda 3.320.000 kişinin deprem bölgesinden tahliye edilerek diğer illere gittiğini, bölgedeki 800.000 kişinin ise köylerine sığındığını belirtmiştir" (TMMOB, 2023, s. 352). Bölgede kalan nüfus kent çeperlerinde veya köylerde bulunan evlerine yerleşerek zor koşullarda barınma ve diğer ihtiyaçlarını gidermeye çalışmış ve bu zorluklar aradan geçen zamana karşın hala devam etmektedir. Başta Hatay, Kahramanmaraş, Gaziantep, Malatya ve Adıyaman olmak üzere depremde ağır şekilde etkilenen kent merkezlerinde enkaz altında kalan yakınlarının çıkarılmasını bekleyenler dışında nüfusun büyük çoğunluğu bölgeyi terk etmiştir. Deprem koşullarının zorluğu ve yaşanan depremin yarattığı olası artçı sarsıntıların korkusu nedeniyle Adana ve Gaziantep gibi bazı kentlerde ise bazı depremzedeler geri dönmek amacıyla kısa süreli olarak genellikle

⁴ Depremden güvenilir bir veri bulunmayan hayvanlar da düşünüldüğünde durumun daha da ağırlaştığı söylenebilir.

akrabalarının yanına ya da belli kurumlarca sağlanan barınma merkezlerine gitmiştir.

“Bölgede acil ve geçici barınma yerleşkelerinin sağlıklı şekilde kurulamaması veya kurulan yerleşimlerin sayılarının ve altyapı hizmetlerinin yetersiz olması nedeniyle bölgeden ayrılan yurttaşlar, kısa erimde afet riskleri açısından güvenli olduğunu düşündükleri, mümkünse yakın mesafede yer alan, tanıdık ve akrabalarının bulunduğu illere gitmek zorunda kalmışlardır” (TMMOB, 2023, s. 352-353).

Sonuç olarak insanlar yakınlarını, hayvanlarını, varını, yoğunu kaybetmeye bağlı olarak deprem sonrasında yaşadığı olumsuzlukları “hayata sıfırdan başlamak” ifadesi ile dile getirmektedirler. Kaybettikleri yakınlarının acısıyla “hayata sıfırdan başlamak” işi daha da zorlaştırmaktadır. Çünkü onlar için kaybettikleri ve hayatta olup da depremden etkilenen yakınları birer sayı değil birer candır⁵.

Yaşanan hali ile depremzedelerin göçü zaten kendi başına pek çok olumsuzluk içermektedir. Dolayısıyla gittikleri yerlerde yaşama tutunmaları, temel ihtiyaçlarını karşılamaları, temel haklarına ulaşabilmeleri büyük sorun oluşturmaktadır. Özellikle de yoksul kesimlerin yaşamını yeniden kurabilmeleri daha da zordur. İstemediği zorunlu olarak göç etmiş olmaları nedeni ile göçmenlerin geriye ya da tersine göç etme isteği olacağından yeni yerleşim yerlerinde yerleşememişlik, iki arada kalmışlık duygusu nedeniyle “askıya alınmış yaşamlar” sürdürmektedirler. Özellikle kentleri ile kültürel bağları güçlü olan aileler ve Antakya-Hatay gibi kent belleği açısından önemli tarihi dokuları olan kentlerde yaşayanlar o kentleri “yeniden kurma” arzusunu yoğun biçimde taşımaktadırlar (Aydin ve diğ., 2025). Özellikle belli bir yaşın üstünde olanlar için ise başka sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Bu kişiler göçü gittikleri yerde “eğreti” yaşamak, “dışarıya çıkmaya korkmak” ya da “bir yabancı gibi yaşamak” biçiminde farklı “göçmenlik halleri/duyguları⁶” ile tecrübe etmektedirler (Erbaş, 7 Mart 2023). Türkiye’de ‘geçici koruma statüsündeki’ göçmenler, planlı ve statüye uygun olarak yerleştirilmediğinden onların bu durumu aşağıdaki ifadede verildiği biçimde dile getirilebilir:

“Hem akademik hem siyasal hem de gündelik yaşamda kavram karmaşasına bağlı olarak çatışma ve

⁵ <https://9koy.org/zorlu-goc-askiya-alinmis-yasamlar.html>

⁶ <https://9koy.org/zorlu-goc-askiya-alinmis-yasamlar.html>

sürtüşmelere ayrıca da yanlış uygulamalara yol açıyor. Şimdiki hali ile “istenmeyen misafirler” olarak görülen göçmenler ne tam olarak buraya ait ne de kendi ülkelerine ait olabilmekteler. Bu anlamda her anlamda iki ülke-iki kültür arasında kalmış durumdadır”⁷

Göç eden insanların bir kısmı geri dönmek bir kısmı da temelli ayrılarak hiç dönmek üzere deprem bölgesini terk etmiş durumdadır. Ancak sonuçta yıkılan kentlerdeki nüfus diğer kentlerde yaşarken o kentlerde de değişimler yaratmaktadır. İstanbul başta olmak üzere kentlerin kapasitelerinin üstünde bir nüfusun temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekliliği, göç alan kentlere ek sorunlar getirmektedir. Bu anlamda yerinde kalanlar ve geri dönecekler için o kentlerin ve diğer yerleşim yerlerinin tepeden inmeceli bir anlayışla değil, bilimsel çalışmaların ışığında bölge dokusunun korunarak yeniden kurulması gerekmektedir. Ancak bu toplum ve doğaya ilişkin anlayışla biçimlenen makro-ekonomik politikalara bağlı olarak merkezi ve yerel yönetimlerce gerçekleştirilmediğinden depremzedelerin nerdeyse kendi dayanışma ve inisiyatifleri ile bunu yapma çabasında oldukları gözlemlenmektedir.⁸

Depremi kadınlar, göçmenler, çocuklar, yaşlılar, engelliler, yoksullar gibi farklı kesimlere yansımaları farklı olduğundan mekân/doğa boyutunu da içerecek biçimde bu farklı kesimlerin dikkate alınarak çözüm üretilmesi gerekmektedir. Bu anlamda özellikle deprem bölgesini terk etmeyen kesimlerin ve göç edenlerin farklılıklarının dikkate alınarak yerleşim yerlerinde yaşam koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Özellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan kırsal kesimin uğraşalarını sürdürebilmelerinin sağlanması hem kendileri için hem de ülkenin gıda sorunu açısından son derece önem taşımaktadır. Benzer biçimde bölgedeki sanayi üretimi için de acil çözüm üretilmelidir.

Deprem sonrasında yaşanan göçün etkisi asıl olarak ilerleyen dönemlerde daha fazla görünür olacaktır. Depremde yapılaşmanın yanlış

⁷<https://www.24saatgazetesi.com/mekansal-yogunlasmayi-onlemek-icin-tedbirler-alindi-1169-mahalleye-gocmen-kaydolamayacak>

⁸ Deprem ve göç arasındaki ilişki GAR (Sert, Daniş & Sevinin, 2023a; Sert & Sevinin, 2023b; Daniş, Biehl & Kablan, 2023c) tarafından gerçekleştirilen çalışmaların raporlarında ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Deprem sonrası göçün, sadece göçmen ve mültecileri değil, depremi yaşamış milyonlarca kişiyi etkileyen bir olgu olduğu vurgulanmaktadır. Ancak göçmenler gerek yasal statüleri gerekse de yaşadıkları yerleşim yerinde toplumsal alandaki damgalanma ve dışlanmaya maruz kalmaları nedeniyle, depremin etkilerini daha fazla ve ağır yaşamaktadırlar. Yeniden yerinden edilmek ve yardımlarda ayrımcılığa maruz kalmak gibi farklı sorunlarla da boğuşmak durumunda kalmaktadırlar. Birinci raporda durum tespitine yer verilirken ek olarak devam eden belirsizlikleri ve politika önerilerini paylaşmaktadırlar. İkinci raporda yine durum tespiti yapılırken üçüncü raporda İstanbul'a gelen depremzede göçmenlere odaklanılmıştır.

politikalarla gerçekleşmiş olması ve öncesi hiçbir hazırlığın olmaması nedeni ile deprem felakete dönüştüğünden ülkede yaşayan herkes bu süreçten olumsuz etkilenmiştir. Depremi sonuçlarından dolayı ülkede mevcut olan ekonomik kriz, gıda krizi ve diğer krizler daha da derinleşmiştir.

Dolayısıyla depremin yaratmış olduğu göç süreci toplumun tüm kesimlerini etkilemiş ve etkilemeye devam edecektir. Bu nedenle bu etkilerin hangi kesime yansımalarının ne olacağı konusunda araştırmaların ve planlamaların yapılmış ve yanı sıra uygulamaların ayrıntılı olarak önceden hazırlanmış olması gerekmektedir. Özellikle büyük kentlere göçün ardından hem geride bırakılan mekânda hem de göç edilen mekânda temel haklara erişim başta olmak üzere sorunların artacağı öngörülebilir. Bu sorunlar nedeni ile özellikle kent suçlarında ve suça sürüklenen çocuk sayılarında artış söz konusu olacaktır. Bunun için de tersine ya da geriye göç amaçlanmalı, geçici yerleştirmeler için ise büyük kentlere göç yerine daha küçük kentlere göç teşvik edilmelidir.

Sonuç ve Öneriler

Depremlerin az hasarla mı yoksa felakete mi sonlanacağı, içinde toplum/yapı/makro ve birey/fail/mikro düzlemleri içeren ve bu düzlemler arasındaki karşılıklı etkileşimle gerçekleşen bir oluşum sürecidir. Bu süreç özellikle ülkemiz için iyi işletilememiştir. Kahramanmaraş ve Hatay depremlerinde 1999 Marmara Depremi'nden daha başarısız bir afet ve göç yönetimi sergilenmiş ve yasal ve kurumsal yapılanmalar "kâğıt üzerinde" kalmıştır. Üstelik uygulamaların nasıl olacağına dair yönetmeliklerin olmayışı nedeni ile kâğıt üzerinde bile "kısmen" tamamlanabilmiştir. Diğer bir ifade ile genel olarak felakete dönüşen depremlerin insanları sorgulamaya götürme gibi bir toplumsal sonucundan söz edebiliriz. Ancak yaşadığımız deprem bu sorgulamanın gereği gibi yapılmadığını göstermektedir. Bazı toplumlarda daha fazla olmak üzere dünyamız, doğa-insan ve insan-insan ilişkileri açısından giderek daha da belirginleşen topyekûn bir felakete doğru sürüklenmektedir. "Toplumda her meslek için, her kurum için ve her birey için gerçek anlamda yeni bir "değerler inşası" olmadan bu sorunlardan kurtuluş gerçekleşemez ve herkesin kâr hırsı ve bireysel çıkar peşinde olduğu bir "ahlaki çöküntü" ile bu felaketler sonlanamaz" (Erbaş, 7 Mart 2023)

Bundan sonrasında, benzeri felaketlerin yaşanmaması için daha kapsamlı bir sorgulamaya dayanan gerekliliklerin yapılması gelecek açısından son derece önem taşımaktadır. Ancak bunun başarılabilmesi, insan-doğa, insan-insan ilişkilerinin (devlet-yurttaş ilişkisi, tüm kurumsal işleyişler, çalışma yaşamı, eğitim sistemi ve bireylerarası ilişkiler) yeni bir toplum anlayışına dayanan politikalarla yeniden inşasını gerektirmektedir. Bunun da gerçekleşmesi ancak ve ancak yeni bir toplum ve devlet anlayışı ve tasarımı ile olanaklıdır.

Ekolojik Afet Yönetim Modeli günümüz koşullarında bu  l eği küresel anlamda geni letmekte ve afetleri çevreleyen sosyal, psikolojik, antropolojik, kültürel, coğrafi, ekonomik ve insani bağamların karşılıklı ilişkileri ve karşılıklı bağımlılıkları açısından incelemektedir. Bu açıdan karmaşık sistemleri incelemeye ölçek açısından önemlidir. Bu anlayışta afetlerin, ekosistem ya da ekolojik sistem ile sosyo-ekolojik sistem arasındaki ilişki açısından ele alınması önerilmektedir (Berkes ve diğ. 2003'den aktaran; Hall, 2016; Kaplan, 1999). Bu yazıda ise afet yönetiminin etkililiği açısından Tekno-Ekolojik Afet Yönetim Modeli" olarak adlandırılan hem doğaya hem de insana saygılı ancak bilim ve teknolojiyi de içeren bir afet yönetim modelinin gerekliliği önerilmektedir. Tekno-Ekolojik Afet Yönetim modeli Tekno-Ekolojizm olarak adlandırdığımız (Erba  ve Erba , 2007) bir toplum tasarımına denk gelmektedir. Burada önemli olan bilim ve teknoloji kar ılıklına d  meyen ancak hangi teknolojinin kullanılması gerektiği konusunda eleştirel bir insan-doğa (ekolojik sistem) ve insan-insan (sosyo-ekolojik sistem) ilişkisinin kurulmasıdır. Özetle depremin felakete dönüşmesi ya da d n  memesi "insanın" elindedir. Yeter ki doğa ve insan s m r    üzerine temellendirilmeyen ve bilim ve planlamaya dayalı bir sistem kurulabilsin. Bu mümkündür ancak tercih edilen etik/politik yaklaşıma bağlıdır.

  z m  nerileri: Burada ifade edilen çözüm önerilerinin sadece makalenin esas konusu olan depremlerle ilgili değil aslında her türden afet için de geçerli olduğu düşünülmektedir.

Uzun Vadeli   z m  nerileri ya da Afet Yönetiminin Dayanacağı Temel İlkeler

- ✓ Doğa ve insan s m r   ne değil, doğaya ve insana saygıya dayanan bir anlayışın önemsenmesi,
- ✓ Eşitlik ve adalet ilkesinden hareketle her insanın temel haklarını ve bu haklara erişimi önemseyen demokratikle tirici politikaların geliştirilmesi,
- ✓ İnsanı evrenin merkezine alan ve her türden doğa s m r   ne değil, canlı ve cansız tüm varlıkları önemseyen bir anlayışa dayanan politikaların oluşturulması,
- ✓ Mutlu bir azınlığı tatmin etmek yerine, "kimsesizlerin kimsesi olacak" gerçek anlamda "sorumlu", sosyal devlet anlayışının yerle tirilmeye çalışılması,
- ✓ Depremzedeler ve her vatandaşın devletlerine ve toplumlarına güvenlerinin sağlanması,
- ✓ Bilimin önemsenmesi ve bilimsel gelişmelere dayalı "afet yönetim teknolojilerinin" geliştirilmesi,

- ✓ Deprem felakete dönüşmesine yol açan tüm süreçlerin gerçek anlamda denetlenmesi,
- ✓ Afet yönetimi ve koordinasyonun bilime dayalı olarak rasyonel, şeffaf, katılımcı bir şekilde planlanması,
- ✓ Affet yönetimin esas olarak devletin sorumluluğunda olması ve yerel yönetimlerin görevleri arasında da olması. Çünkü afet yönetiminde STK'lar ve vatandaşlar üzerinden yürütülen yardımların yeterli olmadığı ancak süreci kolaylaştıracağı söylenebilir. Dolayısıyla asıl sorumluluğun “sorumlu” devlette olması gerekir.

Orta Vadeli Çözüm/ Politika Önerileri

Afetin felakete dönüşmemesi için afetin öncesi, sırası ve sonrası tüm aşamaları için planlamanın ve uygulamaların açık ve net olarak hazırlanması gerekir. Afetle ilgili olarak “7269 Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun”da afet sonrası iyileştirmelere ilişkin yapılacak çalışmaların sadece konut yapımına ilişkin hükümler yerine, depremin sosyal, psikolojik, çevresel tüm etkilerinin dikkate alınarak daha ayrıntılandırılması ve netleştirilmesi gerekmektedir. Afet sonrası iyileştirme çalışmalarının nasıl bir yol izlenerek yapılacağına ilişkin bir yönetmelik ya da usul ve esaslar açık ve net olarak belirlenmelidir. Afet sırasında koordinasyonun sağlanabilmesi ve afetin zararlarının en aza indirilmesi için de planlamanın yapılması gerekmektedir. Afet riski taşıyan alan ve konularda “afet sonrası iyileştirme planlarının nasıl hazırlanacağı”nın usul ve esasları afetin çok öncesinde belirlenmiş olmalıdır. Belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde afet olasılığı olan yerleşim yerleri ve bölgeler için afet senaryosu çalışması yapıp taslak iyileştirme planları hazırlanmalı ve afet olduktan sonra uğranılan zararın ön tespiti ve etki değerlendirilmesi yapılarak taslak plandaki parametreler değiştirilip sorumlu kuruluş tarafından uygulamaya geçirilmelidir (TMMOB, 2023, s, 303).

Kısa Vadeli Çözüm/Politika Önerileri

- ✓ Deprem bölgesinde yaşamın sürdürülebilmesi açısından öncelikle eğitim, sağlık gibi hizmetlerde çalışanların göç etmemesinin koşullarının sağlanarak yerleşim yerinde kalarak hizmetlerin sunumunun sürdürülmesine öncelik verilmesi,
- ✓ Afetlerden etkilenenlerin farklılıklarının (kadın, yoksul, çocuk, göçmen, hasta, yaşlı engelli gibi) dikkate alınarak sorunlarının, ihtiyaçlarının giderilmeye çalışılması,
- ✓ İnsanların “zorlu ve zorunlu göç” yaşamamaları için bölgenin geçim, barınma, beslenme, eğitim vb. temel tüm ihtiyaçları ve kaynakları düşünülerek yaşadıkları yerlerin yaşanır kılınması,
- ✓ Depremzedelere yaşadıkları “travmayı” atlatabilmeleri açısından gereken psikolojik desteğin ve dayanışma duygusunun verilmesi,
- ✓ Depremzedelerin psikolojik ve fizyolojik “iyilik halinde” olmaları için kişisel, kentsel ve toplumsal bellek açısından kentin salt binalar ve fiziksel yönü ile sınırlı onarımı ya da inşası değil, sosyal dokusunun da korunmasının önemsenmesi ve bu konuda da gereken desteğin sağlanması.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Kaynakça

- AFAD. (2019). *Deprem nedir?* <https://www.afad.gov.tr/deprem-nedir>
- Aydin, N. Y., Celik, K., Gecen, R., Kalaycioglu, S., & Duzgun, S. (2025). Rebuilding Antakya: Cultivating urban resilience through cultural identity and education for post-disaster reconstruction in Turkey. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 117, Article 105196. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2025.105196>
- Bauman, Z. (2007). *Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty*. Cambridge: Polity Press. (S. O. Çavuş, Çev.). (2017). *Akışkan Modernite*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Beaton, R., Bridges, E., Salazar, M., Oberle, M., Stergachis, A., Thompson, P., & Butterfield, P. (2008). Ecological model of disaster management. *Workplace Health & Safety*, 56(11), 471-478.
- Beck, U. (1992). *Risk Society, Towards a New Modernity*. California: Sage Publications. (K. Özdoğan & B. Doğan, Çev.). (2011). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*. İstanbul: İthaki Yayınları. (Orijinal çalışma 1986'da yayımlandı)
- Beck, U. (1998). The politics of risk society. İçinde J. Franklin (Ed.), *The politics of risk society* (ss. 9-22). Polity Press.
- Beck, U. (2009). Critical theory of world risk society: A cosmopolitan vision. *Journal of Constellations*, 16(1).

Danış, D., Biehl, K., & Kablan, E. (2023c). *Göç ve deprem: Durum tespit raporu III*. GAR.

Erbaş, H. (2000). Küreselleşme ve ulus-devletin 'aşınımı' sürecinde toplumsal eşitlik /Adalet. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 13, 213-225.

Erbaş, H., & Erbaş, M. (2007). Karşıt kavramlaştırmalarla üç küreselleşme ve güvenlik sorunları: Modernizm, tekno-ekolojizm ve ütopyanizm bağlamında sosyolojik bir çerçeve. *İçinde Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütleri, Dördüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri* (ss. 43-77). Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Erbaş, H. (2009, Mayıs 4-5). *The perceptions on GMOs and GM food with some selected social indicators in an "Irrelevant State", Turkey*. Critical Issues in Science and Technology, Studies Konferansı'nda sunulan bildiri, Graz, Avusturya. https://ifz.at/sites/default/files/2022-02/Hayriye%20ERBAS_ias-sts09%20paper_final.pdf

Erbaş, H. (2020). *Kapitalizm, küreselleşme ve toplumsal dönüşümler* (2. bs.). Ankara: Palme Yayıncılık.

Erbaş, H. (2022). Tarım-gıda etiği ve politikaları: Haykıran doğa ve büyüyen açlık ordu. *Yeniden Akdeniz Bülteni Ekoloji Sayısı*, 15-21.

Erbaş, H. (2023a, Mart 7). Zorlu göç: Askıya alınmış yaşamlar. *9.Köy Gündem*. <https://9koy.org/zorlu-goc-askiya-alinmis-yasamlar.html>

Erbaş, H. (2023b, Temmuz 26). Mekânsal yoğunlaşmayı önlemek için tedbirler alındı: 1169 mahalleye göçmen kaydolamayacak. *Anadolu Ajansı*, 24 Saat. <https://www.24saatgazetesi.com/mekansal-yogunlasmayi-onlemek-icin-tedbirler-alindi-1169-mahalleye-gocmen-kaydolamayacak>

Foster, J. B. (1999). *The vulnerable planet: A short economic history of the environment*. Monthly Review Press.

Foster, J. B. (2022). *Doğanın dönüşü ekolojinin uzun bir tarihi* (2. Cilt). Kalkedon Yayınları.

Giddens, A. (1998). Risk society: Context of British politics. İçinde J. Franklin (Ed.), *The politics of risk society* (ss. 23-34). Polity Press.

Hall, M. (2016). Putting ecological thinking back into disaster ecology and responses to natural disasters: Rethinking resilience or business as usual? İçinde C. M. Hall, S. Malinen, R. Vosslander & R. Wordsworth (Eds.), *Post-disaster management: Business, organisational and consumer resilience and the Christchurch earthquakes*. Abingdon: Routledge. (Taslak el yazması).

Oktay, F. (t.y.). Afet yönetimi. *TÜBİTAK Bilim ve Toplum Başkanlığı, Popüler Bilim Yayınları*. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/afet_yonetimi

Kadıoğlu, M. (2008). Modern, bütünleşik afet yönetimin temel ilkeleri. İçinde M. Kadıoğlu & E. Özdamar (Der.), *Afet zararlarını azaltmanın temel ilkeleri* (ss. 1-34). Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı ve Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı.

Kaplan, G. A. (1999). What is the role of the social environment in understanding inequalities in health? *Annals of the New York Academy of Sciences*, 896, 116-119.

Sağiroğlu, G., Akbaş, D., Yılmaz, M., & Bütün, M. A. (2023). *Deprem sonrası göç ve insan hareketlilikleri: Durum değerlendirme raporu, AYBÜ-GPM Rapor Serisi-15*. Ankara

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
<https://aybu.edu.tr/GetFile?id=4f20e3b4-04cb-4bf3-b046-fddcad2caef8.pdf>

Saito, K. (2020). *Karl Marx'ın ekososyalizmi: Sermaye, doğa ve ekonomi politiğin yarım kalmış eleştirisi* (D. Saygı, Çev.). Efil Yayınevi.

Saito, K. (2024). *Antroposen'de Marx büyümeme komünizmi fikrine doğru* (O. Orhangazi, Çev.). Ütopya Yayınevi.

Sert, D., Daniş, D., & Sevinin, E. (2023a). *Göç ve deprem: Durum tespit raporu I*. GAR.

Sert, D., & Sevinin, E. (2023b). *Göç ve deprem: Durum tespit raporu II*. GAR.

Shiva, V. (2021). *Yeryüzüyle barışmak* (T. Elçin, Çev.). Yeni İnsan Yayınevi.

Salazar, K. M., & Beaton, R. (2000). Ecological model of occupational stress: Application to urban firefighters. *Mohn Journal, Business and Leadership*, 48(10), 470-479.

TMMOB. (2023). *6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri raporu*.
<https://www.tmmob.org.tr/icerik/tmmob-kahramanmaraş-depremleri-raporu-yayinlandi>